

Petz György
DE FENYŐ
 (Kisregény-részlet)

Piszkosul élvezték a forradalmat

Petz György (1955)

Tanár, szerkesztő, író.

Öt év szegedi tanárkodás, két év Pesten, tíz év szerkesztői állások a Gondolattól a Göncölön át a Kassáig; majd újra tanítás (is). Jelenleg magyart tanítok a Fazekas Mihály Gimnáziumban.

Művei:

Bolha a világ ura (gyerekkönyv)

Te is Az vagy; Csillagalattjáró (versek)

Maga a tettes (rádiójáték)

Murphy-kötetek (aforizmák)

Fölvett arc (*Szerelmem, Mexikó*) (regény)

Görög mitológia; Újszövetség (ismeretterjesztő könyvek)

Díjai:

Kassák Kiadó díja

NKA alkotói ösztöndíj, 2012

1956. október felé (lakógyűlés).

Valami történhetett, mert a Maksay ügyvéd úr – így szokták emlegetni a házbizalmi – 22-én estére összehívta a házat. Állítólag a tömbmegbízott is részt fog venni rajta, ami végül is nem akkora dolog, hiszen itt lakik a 16.-ban, mellettünk. Az egész udvart bepadozták, beszélgettek, hogy mindenki találjon ülőhelyet. De miért most hívják össze a gyűlést? Talán a pisztoly? A Klári valamit beszélt? Elegük van Cézárból?

– Hagyjuk a formaságokat! Kedves lakótársak, köszönöm, hogy ilyen nagy létszámban jelen vannak! A gyűlés után azért aláírjuk a jelenléti ívet,

kik voltak itt. Felkérném Reitternét, hogy vezesse a jegyzőkönyvet,

– János, ha maga kéri, annak nem lehet ellenállni.

– Köszönöm. Valójában ez az évi rendes gyűlésünk, amelyen köszöntjük a tömbmegbízott elvtársat is.

– Sok mindenről kéne beszélnünk, a telepi kutya etetéséről, egy, a lift tetején talált, ismeretlen tulajdonú tárgyról, a fiatalok viselkedéséről, de arról is, hogy közösségi helyiséget alakítsunk ki a pince Kende utca felőli nagy, összenyitott részéből. Alakítsunk-e ki virágágyást a ház előtt, mint amilyen Borsó néniéknél az a liliomos?

– Akad lakótárs, akinél bejelentetlenül két hónapja tartózkodik egy ismeretlen...

– Úgy érzem, rám céloztak... – állt föl Katika a negyedikről, buja bája-it alig leplezve, de szemét lesütve. – A társam, és ehhez jogom van, hiszen a férjem majd fél éve kilépett az életemből. A ház jó hírnevét nem hiszem, hogy ezzel a legkevésbé is...

– Ugyan már, Katika, majd elintézzük a dolgot, köztünk marad. Mindenkinék joga van a boldogsághoz. Mi a negyedikről... Kovácsnéra gondoltunk.

Egy megtört nő húzta még öszszebb magát. Száját összeszorítva, akadozva kezdte:

– Tudják, van egy munkás lányom, és a másik a jogra jár. Tudják, hogy én férjezett vagyok...

– Özvegy inkább.

– A férjem eltűnt a háborúban...

– Azért mondtuk.

– Aztán jött egy férfi két hónapja...

– Miért nem jelentette be? Tudja, szegény Gyarmatiéknak is mekkora bajt zúdít a nyakába mint házmestereknek?

– Senki nem ismerte meg. Én sem. A rusziktól jött. Fogságból. Itthon megint leültették, valamit beszélt, vagy tévedésből. Ápolom. A férjem. Két hónapja ez az ember újra a férjem. Örülök kéne, de félek bejelenteni, mi lesz, ha megint elviszik?

Az asszony ekkor már sírt. Néhányan odébb húzódtak tőle, de Facskóné és Susitsné, akik még soha nem is szóltak egymáshoz, egyszerre kezdték pátyolgatni. Susitsné még szépséges zsebkendőjét is odaadta.

– Lakótársnő, a maga férjének itt a helye, be kell jelenteni rendesen. Mi lenne, ha a rendőr odakinn igazolatná? Semmi probléma, örülünk, ha segíthetünk.

– Nem ez a baj. *A házban fegyvert találtak.* Tudják, hogy ez mit jelent? Tudják, mekkora veszélyt jelent ez mindannyiunkra nézve? Ilyenért már végeztek ki embert! És most fondorlatosan, olajos rongyok között, a lift tetején ott egy német pisztoly. Feleljen, kié ez?

Amit lehetett, persze kihallgattam. Ekkor iszonyúan megijedtem. Ha még a bélyegemről is tudnak, akkor végem. Lehet, hogy az egész családomnak.

– Ismét kérдем, kié ez? A hatóság nyomozó kutyával fogja megkeresni a fegyver tulajdonosát, és akkor már nem tudjuk az ügyet eltussolni! Kié?

Jaj, ha kutyával, akkor végem!

– A Cézáré – üvöltöttem, ahogy gyermektorkomból kifért. – A kutya a telepen ásta ki, senki nem tehet róla, én dobtam fel a liftre, mert megijedtem!

Hitték is, meg nem is. Remegtem és sírtam. Félttem a többi sráctól, nehogy megverjenek, de tudtam, itt nincs mit tenni. Nem szerettem hősnő lenni, csak álmomban, ahol halhatatlan vagyok és úszom-repülök.

Apám lekent egy frászt, amiért nem szóltam neki, és *nem számoltam a következményekkel.* Hát, számtanból nem vagyok valami oltári. A lakók csitították apámat. Mindenki megnyugodott, akadt, aki engem vigasztalt. A pisztolyt Maksay magához vette, hogy majd elintézi.

A gyűlés végén felhívták a figyelmet, hogy már déltől ne engedjenek ki senkit, iskola után spuri haza, és otthon maradni. Hogy miért, azt nem értettem, de a Reitter Péter is mondta az elsőről.

Azután. Nem engedtek iskolába, különös módon, a nagyobbak is otthon maradtak. A grundra lemehettem, de nem vettem be a fociba. Később, de még ebéd előtt átmentem az

átjárókertbe, mert mondták, beszélni akarnak velem. A nagyok körülvettek, és nem volt hova menekülni. Igazán nem vártam, de a Gyarmati Jóska kezdte, aki pedig az egészről csak hallomásból tudhatott, a Harsányi fiútól.

– Kis beszari! Csak azért nem verlek meg, mert akkor még hülyébb leszel. Miért köptél?

Egészen közel hajolt az arcomhoz, borostás és büdös, biztos tébécés ő is, mint az apja.

– Én nem...

Megfogta a nyakamat. Nagyon erős, és szorítja.

– Ne pofázz! Gyereknek úgysem lehet baja, ha lebukik!

– De a családom...

– Annak már úgyis lóttek.

– Nem vagyok beszari, csak gondoltam, ha kutyával jönnek...

– Barom állat! A kutya semmit nem érezne meg, hiszen olajos rongyban volt az a szarság. És még te értesz a kutyákhoz?!

– A Cézár igenis megérezné, akkor lehet, hogy más kutya is.

– Beszarikám, tedd ki a lábad! Ezzel bebizonyíthatod, hogy közénk való vagy.

Félelmemet látva a saját lábát tette ki, és elkezdte bicskával körbedobálni.

– Látod, ötből ötször. Ne fossál, rakd ide!

Félig becsukott szemmel dugtam oda a lábam. Nem tehettem mást, különben gyáva vagyok. Papírvékony tornacipő. Jóska köhög, koncentrál, és... és elsőre belevágta a lábamba.

– Jaj, jaj! – próbáltam halkán, de a bicska átütötte a cipőt.

Lekapták a lábamról, már ahogy lehetett. A hüvelyk és a mutatóujj között ment át. Nem ért ideget, szinte csak a bőrt roncsolta, de vérzett.

– El kell szorítani! Adjatok spárgát!

– Elég lesz már, lilul!

– Most mész, árulkodni?

A Mezei fiúk odébb akarták tolni tőlem. Megint belehajolt a képembe. Büdös. A Cézár sosem volt ilyen büdös, pedig az kutya.

– Nem, dehogy, nem szoktam. Csak horzsolás. Kibírom.

– Akkor nincs harag? Nem köpsz be!

Könnyű neki velem, és még én ígérjek. Meg fogadjak barátságot. És ha megharapnám? Most el kéne túrnie, mert ő is beszart.

– Nincs harag. Nem azért mondtam meg a pisztolyt, mert magamat félttem.

– Jó-jó, tedd túl magad rajta. Majd kárpótollak valamivel. Két üveggolyó meg egy egérfogó, csak kuss. Rendben?

Az ebédnél kissé sántítottam, de Ella néninél paradicsomleves volt, az jobb kedvre derített.

– Megrúgtak véletlenül, azért sántítok – mondtam neki. Azt mégse mondhattam, hogy le akarták vágni a lábamat.

– Csak nem sántikálsz megint valamiben? – kérdezte gyanakodva, de a paradicsomleves nem juthat a krumpilileves sorsára, még ha rizsa van is csak benne.

– Nem, csak próbálok a magam lábára állni.

Ezt persze nem értette. Olyan jó neki, hogy csak azt érti, amit akar. De nem tud mindent. Miska bácsi szokta mondani, hogy ő *mindent tud, azt is, hogy miért nem*. Ennél okosabbat én el sem tudok képzelni. Már ezért érdemes felnőni.

– Ella néni, nem tetszik szájharmonikázni?

– Csak nem akarsz megtanulni?

– Á, nekem az úgyse menne.

– Ne bolondozz, te süttyülüllü!

De így már meg is volt oldva minden probléma. Tényleg jól játszott, *de nem rajtam*. Megmaradtam a titkomnál. Nevetséges, ahogy fújja és szívja, fújja és szívja, közben gyalulja a száján. Mint egy idióta gőzmozdony.

Október 22. Reitter Péter valójában a Műszakira járt, nem a Katonai Főiskolára. A 47-es villamos csikorogva kanyarodott a Szabadság hídról. Előbb szállt le, mert be kellett mennie a havi ösztöndíjáért, ami 140 forint, és már most hozzá kellett jutnia, valami nőügy miatt.

– Még csak október 22-e van – jegyezte meg csodálkozva a gazdaságis hölgy.

– Igen, de szeretném a barátnőmet elvinni a *Szelistyei asszonyok* előadására. Ez egy olasz film, és ma adják utoljára – magyarázta.

– Tudom, hogy a *Szelistyei asszonyok* olasz film – mondta az orrát felhúзва, mintegy értésemre adva, hogy nem minden párttitkár abszolút bunkó.

Nem akart vitába bonyolódni vele, inkább könyörgésre fogta a szót:

– A szerelmem csak tizenöt éves, jövő hónapban lesz tizenhat, és neki sokat jelent, hogy ezt a filmet megnézheti. Nem hiszem, hogy a népgazdaság összeomlik, ha négy nappal előbb megkapom a 140 forintomat.

Az asszony nagy levegőt vett, visszaemlékezett egykori ifjúságára, mosolygó fejcsóválással a páncélszekrényhez lépett, és kiszámolta a 140 forintot. Aztán megjegyezte:

– Ne felejtse el, hogy két órákor az aulában fontos gyűlés lesz.

– Miről lesz szó? Munkaverseny, felajánlások, békeharc?

– Lengyelországról lesz szó, és Poznańról.

A gyűlést maga a DISZ hívta össze abból a célból, hogy az akkor már érzékelhető politikai erjedést meglovagolják, s a reformokat követelő diákság élére állva a helyzetet kézben tartásuk, s megakadályozzák egy független diákszervezet megalakítását. Mióta megalakult Szegeden a MEFESZ, a DISZ egyszerre elkezdett törődni a tagságot foglalkoztató gondokkal. Hirtelen fontos lett nekik a kedvezményes utazási bérletek és olcsóbb tankönyvek ügye, a koszt és a diákszállások minősége.

Reitter Péter szokás szerint nem szólt hozzá, hagyta őket beszélni. Semmivel nem tudnák meglepni, de azért itt volt. Egyszer csak a pódiumra pillantott, ahol tülekedés látszott a mikrofon közelében. Hirtelen csend lett, mindenki dermedten figyelte a szokatlan fejleményt. Egy nyeszlett, szemüveges fiatalember hangját hallotta:

– Szegedről jöttem, beszélni akarok!

Hihetetlen! Ilyen még nem volt! A levegőben szinte pattanásig feszült a légkör. Látni lehetett, amint a DISZ-pingvinek a vékony fiút próbálják eltuszkolni a mikrofon közeléből. Diáknak látszott, s egyre beszélt, gesztikulált, de képtelenség volt hallani, mit mond, mert a kék zakós DISZ-esek elsodorták a terem szélére.

Közben Orbánné, a párttitkár ragadta magához a mikrofont, és dorgálni kezdte a közönséget:

– A maguk feladata tanulni! – majd majdnem kiabálva folytatta: – Nem kérünk a szegedi MEFESZ-ből! Nincs szükségünk újabb szegedi gondolatra!

Időközben bevonultak a terembe a katonai tanszék vezetői, s helyet foglaltak a pódiumon. Az egyetemen csak nekik volt fegyverük, amit állandóan viseltek. Reitter Péter szegről-végről oda-

tartozott volna hozzájuk, némi büszkeség töltötte el. Halálos csönd támadt, mindenki a pódiumot nézte. A szegedi diák tovább próbálkozott az őt visszatartók gyűrűjéből a szónoki emelvény közelébe kerülni. Egyszer csak a hallgatóság soraiból bekiáltott valaki:

– Hagyják beszélni!

Meghült a vér Reitter Péter ereiben. Ilyenre nem volt példa, mióta a Vörös Hadsereg „felszabadította” Magyarországot. A merész hang egy magas termetű, szőke ötödéves építészhallgatóé volt, aki elszántan nézett szembe az őt rémülten figyelő kétezer diákkal.

Közben egy másfajta, méltatlankodó moraj futott végig a termen, és akkor, néhány sorral Reitter Péter előtt, egyik évfolyamtársa bátortalanul tapsolni kezdett.

Mintha lavina indult volna meg. Először négyen-öten, majd tízesével, százasaival ugrottak fel és csatlakoztak a futótűzként terjedő tapsviharhoz.

Hihetetlen látvány volt. A székeiből felemelkedő közönség ovációjára az emelvényen helyet foglaló pártemberek zavartan, tanácstalanul és tehetetlenül reagáltak. Még sohasem látták őket ilyen elbizonytalanodottnak.

Felborult a rend, totális káosz uralkodott a teremben. A párttitkárnő a telefonhoz rohant. A DISZ-pingvinek halálsápadtan, magukba roskadtan ültek. A katonai tanszék tisztjei pisztolyukon tartották kezüket, a DISZ-titkár pedig ordította a mikrofonba. A hangzavarban egyszer csak újra hallottuk a korábbi hangot, ezúttal határozottabban és hangosabban:

– A szegedi MEFESZ küldötte vagyok! Engedjenek szóhoz!

Fényképezőgépek villantak, idegek rohantak a telefonokhoz, filmesek

reflektorai világították meg a termet. A szegedi nem törődött a saját tevékenységével, beszélni kezdett:

– Megint Lengyelország felől fúj a szabadság szele! A nálunk tanuló lengyel vendégdiákok támogatásunkat kérik. Az orosz csapatok körülfogták Varsót, de a lengyel csapatok körülfogták az oroszokat. Poznań is szabad, de be van kerítve. Lengyelország mutatja az utat, és támogatásunkat kéri. Nem hagyjuk cserben őket! Mi, szegedi egyetemisták elhatároztuk, hogy követjük a lengyelek példáját és megalakítjuk a független szervezetünket. Csatlakozzatok ti is hozzánk, alakítsátok meg a saját MEFESZ-szervezeteket!

Ekkor belezavarodott a mondókájába, hangja elcsuklott. Lassan, dallam nélkül dűnyögni kezdte a Himnuszt. Először bizonytalanul, majd fokozatosan, egyre erősebben és határozottabban átvette a teremben összegyűlt kétezer ember. Volt ebben valami dacos, a rendszernek ellentmondó gesztus. A Himnuszt, ha nem is merték hivatalosan betiltani, a kommunisták nem szívelték, s ritkán lehetett nyilvános alkalmakon elénekelni; valahogy összeegyeztethetetlennek tűnt az „Isten” szóval kezdődő ima a kommunista állam gondolatával. Így főleg templomban, mise végén énekelték.

Az aula hatalmas csillárja remegett és az ablakok rezegtek, ahogy teli torokból, könnyes szemmel, feszes vigyázásban énekelték a nemzeti imát. Mire a végéhez értek, a korábban félős, kiszolgáltatott emberek mintha újjászülettek volna. Már nem féltek.

Délután öt óra lehetett, mikor közfelkiáltással megszavazták a Műegyetem MEFESZ-csoportjának megalakulását. A pártemberek és a DISZ-ping-

vinek még mindig a pódiumon voltak, de már a diákságé volt a mikrofon. A fiatalok döntötték el, ki beszélhet, és kit hallgatnak meg. Ha egyetértettek a szónokkal, megtapsolták, ha nem, kifütyülték.

Az első felszólalók a diákok gondjaira koncentráltak. Egyikük a nyugati nyelvek oktatását, másik a kötelező marxizmus-leninizmus-oktatás eltörlését szorgalmazta. Közben egyre-másra érkeztek az egyetemek és üzemek küldöttei. Valami csoda folytán, az egész városban híre ment, hogy a Műszakin valami rendkívüli történik. A felszólalások pedig egyre szenvedélyesebbé, a követelések pedig mind radikálisabbá váltak. Reitter Péter eddig nem ismert eufóriától szárnyalt; mintha tüdeje százszorosára nőtt volna, úgy szívta be az aula minden élményét.

– Szilágyi József vagyok, esti tagozatos gépészmérnök-hallgató – szolt egy nagydarab, tekintélyes, mackós, baritonos férfi. – Amit csináltak, az nem törvényellenes! A Népköztársaság alkotmánya biztosítja a szólás-szabadságot és a kormányhoz való felterjesztések benyújtásának jogát. Nemcsak jogotok, kötelességeitek is, hogy kinyilvánítsátok gondjaitokat, a kormánzatnak pedig kötelessége, hogy azokra választ adjon. Amíg ti itt ülésztok, vitatkoztok, olyan fölösleges dolgokról fecsegtok, mint az egyetemi autonómia, meg hogy egységes legyen a szervezet, meg hogy hányféle érdekszervezet legyen, ez alatt az idő alatt a szovjet csapatok körülzárták Varsót.

Egy nyakigláb, szélesen gesztikuláló alak következett:

– Kuczka Péter költő vagyok. Nem értek egyet a párttitkárokkal. Nem a tanulás a legfontosabb dolgok ma, annál fontosabb feladatokat van.

Poznańban sztrájkolnak a dolgozók. Varsót tankok veszik körül. Ma ki kell mutatnotok szolidaritásotokat a lengyel dolgozókkal, akik mindannyiunkért küzdenek. Kettős gyűrű van Varsó körül. Az oroszok körülvették tankokkal a várost, az oroszokat pedig körülvették a lengyelek. A lengyelek ugyanezt akarják, amit mi akarunk, és azt javaslom, mindenképpen fejezzük ki, hogy egyetértünk a lengyelekkel, egyet akarunk. Tehát hogy valamiféle szolidáris megnyilvánulás legyen.

Ekkor már izgatottan valamiféle követeléslistát akartak összeállítani, amúgy 1848 mintájára.

Hét óra lehetett, amikor egy félénk, dadogós diák lépett a mikrofonhoz, alig hallhatóan csak ennyit mondott:

– M-m-mi lenne, ha k-k-kimennének az oroszok?

A hatás leírhatatlan volt. Pillanatnyi halálos csönd után a tömeg egy emberként ugrott fel a helyéről, és egetverő, véget nem érő ovációval fogadta a kijelentést. Hihetetlen volt! Végre valaki ki merte mondani azt, amit mindnyájan gondoltak, de senkinek nem volt bátorsága hangosan kimondani. S ekkor, az üdvivalgással vegyesen, de végül azt kiszorítva, egyre hangosabban, orkánszerűen harsogott a skandált jelszó: „Ruszkik, haza! Ruszkik, haza!”

Ekkor a párttitkárnő lépett a mikrofonhoz, és ominózus hangnemben fenyegette meg a résztvevőket. Kijelentette, hogy a gyűlés be van rekesztve, aki nem távozik, az illegális gyűlekezésen vesz részt, aminek súlyos következményei lehetnek, beleértve az egyetemről való kitiltást. Ezzel fogta magát és kivonult a teremből, nyomában a DISZ-esekkel és a párteberekkel. A sajtó képviselői is velük mentek,

kivéve egy vörös hajú fiatalembert, a Szabad Ifjúság munkatársát.

A legnagyobb meglepetésre a katonai tanszék tanárai, élükön parancsnokokkal, Marián Istvánnal a helyükön maradtak. Ugyancsak ott maradt Cholnoky Tibor rektor és néhány professzor. De talán a legmeglepőbb az volt, hogy a kicsapással való fenyegetőzés ellenére egyetlen diák sem hagyta el a termet.

Most új szónok lépett a mikrofonhoz. Azt javasolta, hogy menjenek a Rádióhoz, és olvassák be a követeléseket. Az egyik tanársegéd, Jankovich István felajánlotta, hogy kisolasz Topolino autójával átviszi a delegációt Pestre. Este 9 óra tájban el is mentek, de hamarosan vissza is érkeztek, eredménytelenül. Mint mondták, a Rádió illetékesei csak úgy lettek volna hajlandók a hírekben leközölni a „Topolino-pontokat”, ha kimaradnak a radikális követelések, tehát a Szovjetunió, Lengyelország, szabad választások, sajtószabadság vagy Nagy Imre említése. Mivel alkudozni nem akartak, így inkább visszajöttek.

Eközben teherautószámra érkeztek a budapesti gyárak küldöttségei, és az aulában a szónoklatok hangvétele egyre radikálisabb lett, már valóságos forradalmi hangulat kezdett úrrá lenni a teremben.

Egy újabb szónok azt ajánlotta, hogy vonuljanak testületileg a Rádióhoz:

– A háromtagú delegációnkat elutasították, majd meglátjuk, mit szólnak egy háromezer tagú delegációhoz!

Az ováció, ami ezt a felvetést fogadta, fölöslegessé tette a további vitát. Mindenki szedelődzködni kezdett, s a tömeg megindult kifelé, amikor a katonai tanszék tanárai, akikről eddig

megfeledeztek, megindultak a mikrofon felé. A mozgás leállt, s minden szem a tanszék vezetője, Marián István felé fordult.

Marián harmincöt év körüli, alacsony, sötét hajú ember volt. Természetesen párttag volt, ráadásul zsidó is, mint számos fontos beosztású ember ezekben az időkben. Bár kommunista volt, nem a fanatikus, sztálinista fajtából, inkább a Nagy Imre-féle reformkommunistákhoz tartozott. Erdélyi származása folytán olyan környezetben nőtt fel, ahol nem volt különbség zsidó és nem zsidó között, magyaroknak vallották magukat, felekezetre való tekintet nélkül.

A mikrofonhoz lépett:

– Fiaim! – kezdte. – A ti életek ugyanolyan értékes, mint az enyém. Én is ugyanolyan magyar vagyok, mint ti, minden egyéb szempont másodlagos. De idősebb vagyok nálatok, és jobban ismerem a rendszert. Nem engedhetlek az ÁVO karmaiba éjnek idején. De holnap, fényes nappal, hivatalos engedéllyel fogunk felvonulni. Semmi törvényteleniséget nem fogunk elkövetni. S ha jól végezzük a dolgunkat, holnap velünk lesz az egész város. Én az első sorban megyek veletek.

Végtelen megkönnyebbülést éreztek Marián szavait hallgatva. Erre volt szükségük, egy tapasztalt ember józan tanácsaira, olyan valakire, akiben megbízhatnak, akit nyugodtan követhetnek.

Tizenegy óra után eljuttatták a követeléseket Sándor Ivánhoz, a Jövő Mérnöke főszerkesztőjéhez, aki bizonyára megtalálja a módját, hogy másnap reggelre kinyomtassa a listát. Utána a rektorhoz, Cholnoky Tiborhoz fordultak, engedje meg az egyetem stencilgépén a 14 pont sokszorosítását, amely végül 16-ra növekedett.

Ő az engedélyt megtagadta, nem mervén vállalni az ezzel járó felelősséget. Végül éjjelre mégis elkészült a röplap és a pontok sokszorosítása, amelyet az éjszaka folyamán már terjeszteni is kezdtek. Csepelre, a gödöllői Agrár egyetemre motorral szállították, fölhasználták Jankovich kis zöld Topolinóját is.

A műegyetemisták 16 pontja.

1956. október 22. hétfő. Másold le, és terjeszd a magyar dolgozók között!

A MEFESZ építőip. műszaki egyetemi diáknagygyűlés határozatának főbb politikai, gazdasági és eszmei pontjai:

Az összes szovjet csapatoknak azonnali kivonását követeljük Magyarországról a békeszerződés határozatai alapján.

A Magyar Dolgozók Pártjában alulról felfelé, titkos alapon új alap-, közép- és központi vezetők választását követeljük, ezek a legrövidebb időn belül hívják össze a pártkongresszust és válasszanak új Központi Vezetőséget.

A kormány alakuljon át Nagy Imre elvtárs vezetésével, a sztálinista Rákosi-korszak minden bűnös vezetőjét azonnal váltsák le.

Nyilvános tárgyalást követelünk Farkas Mihály és társai bűnügyében. Rákosi Mátyást, aki első fokon felelős a közelmúlt minden bűnéért és az ország tönkretételéért, hozzák haza és állítsák a nép ítélőszéke elé.

Általános, egyenlő és titkos választásokat követelünk az országban több párt részvételével, új nemzetgyűlés megválasztása céljából. Követeljük a munkásság sztrájkjogának biztosítását.

Követeljük a magyar–szovjet és magyar–jugoszláv politikai, gazdasági és szellemi kapcsolatok felülvizsgálá-

latát és új rendezését a politikai és gazdasági teljes egyenrangúság és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján.

Követeljük az egész magyar gazdasági élet átszervezését szakembereink bevonásával. Vizsgálják felül a tervgazdaságon alapuló egész gazdasági rendszerünket, a hazai adottságoknak és magyar népünk létérdekeinek szem előtt tartásával.

Hozzák nyilvánosságra külkereskedelmi szerződéseinket és a soha ki nem fizethető jóvátételek tényleges adatait. Nyílt és őszinte tájékoztatást követelünk az ország uránérckészleteiről, kiaknázásáról, az orosz koncesszióról. Követeljük, hogy az uránércet világpiacon, nemes valutáért Magyarország szabadon értékesíthesse.

Követeljük az iparban alkalmazott normák teljes revízióját, a munkások és értelmiség bérköveteléseinek sürgős és alapvető rendezését. Kérjük a munkások létminimumának megállapítását.

Követeljük a beszolgáltatási rendszer új alapokra fektetését és a termények okszerű felhasználását. Követeljük az egyénileg gazdálkodó parasztok egyenrangú támogatását.

Követeljük az összes politikai és gazdasági pereknek független bíróságon való felülvizsgálatát, az ártatlanul elítéltek szabadon bocsátását, rehabilitálását. Követeljük a Szovjetunióba kihurcolt hadifoglyok és polgári személyek azonnali hazaszállítását, beleértve a határon kívül elítélt foglyokat is.

Teljes vélemény-, szólás- és sajtószabadságot, szabad rádiót követelünk, és a MEFESZ-szervezet számára nagy példányszámú új napilapot. Követeljük a meglévő káderanyag nyilvánosságra hozatalát és megsemmisítését.

Követeljük, hogy a sztálini zsarnokság és politikai elnyomás jelképét, a Sztálin-szobrot a leggyorsabban bontsák le, és helyébe az 1848–49-es szabadságharc hőseinek és mártírjainak méltó emlékművet emeljenek.

A meglévő, magyar népnek idegen címer helyett kívánjuk a régi magyar Kossuth-címer visszaállítását. A magyar honvédségnek a nemzeti hagyományokhoz méltó új egyenruhát követelünk. Követeljük, hogy március 15. és október 6. nemzeti ünnep és munkaszüneti nap legyen.

A Budapesti Műszaki Egyetem ifjúsága egyhangú lelkesedéssel nyilvánította ki teljes szolidaritását a lengyel és varsói munkásság és fiatalság felé a lengyel nemzeti, függetlenségi mozgalommal kapcsolatban.

Az Építőipari Műszaki Egyetem diáksága a leggyorsabban felállítja a MEFESZ helyi szervezeteit, és elhatározta, hogy folyó hó 27-ére (szombat) Budapesten Ifjúsági Parlamentet hív össze, melyen küldöttségekkel részt vesz az ország egész ifjúsága. Holnap, folyó hó 23-án délután fél három órakor a műszaki és egyéb egyetemek ifjúsága a Műegyetem előtti téren gyülekezik, onnan a Pálffy térre (Bem tér) a Bem-szoborhoz vonul, és megkoszorúzásával fejezi ki együttérzését a lengyel szabadságmozgalommal. E felvonuláshoz az üzemek dolgozói szabadon csatlakozhatnak.

Fenti határozat teljes, betű szerinti közlését ma este a rádió is, a magyar sajtó is visszautasította, a Szabad Ifjúság csak részleges közlését ígérte meg, főleg az első pont miatt. A határozat szövegének stencilen való azonnali sokszorosítását viharosan követeltük, de az arra vonatkozó utasítást Cholnoky rektor nem merte megadni. A nagygyűlés kb. 2000 résztvevőjének spontán felvonulása még ma este

folyamán az egyik nyomda elé és a határozat azonnali kinyomtatása – a résztvevők viharos lelkesedése ellenére a megmozdulásnak nemkívánatos eltorzítása, illetve az esetleges öszszecsapás miatt – elmaradt. Javaslatunkra a határozat végleges szövegét a plénum előtt mikrofonba diktálták, a résztvevők lejegyezték, és egyelőre kézi-gépi másolását a főváros széles rétegeiben hólabda-rendszerrel fogják terjeszteni.

A magyar sajtóban való teljes közléstől nem tárgtunk.

*

A híd közepére érve meglátták a pesti hídfőnél álló tankokat. Az első teherautót telitalálat érte, s nyomban kigyulladt. Ekkor megpróbált visszafordulni, de egy oszlopba ütközött. A kialakult pánikban egymás hegyén-hátán menekültek az emberek a biztonságot nyújtó budai oldal felé.

Kende 14. földszint. Ritkán jöttünk haza éjjel. Utáltam, pedig ha kimentünk Schaubékhoz Rákospalotára, akkor éjféltre vergődtünk haza. Tisztára vidék volt, amikor odaértünk, elkezdtem ugatni, és a környék öszszes kutyája valóságos ugatóláncot alkotott, mint nálunk az osztályban a riadólánc, és még akkor is ugattak – jött vissza a jelzés, amikor elindultunk hazafelé. Ez tetszett, persze Mackó kutyájukkal birkóztam, ami ugyancsak jólesett; utána Kató néni csodálatos süteményeiből raktároztam minden sejtembe; de a legjobban az izgatott, hogy tudtam a Schaub bácsi *üzelmeiről*. A családi ékszerből szerzett pénzből jutott dugi italhoz, Kató néni meg észre sem vette. A perzsaszőnyegeiket a patkány rágta meg, állítólag a valutájukat is a pincében. Nem igazi rokonaink, csak úgy apám

révén, de az számomra érthetetlen. Nekem onnét egy félnagyamám van, nagyapám nincsen. A másik ágról egy minket kitagadó nagyapa van valahol, a nagyanyámat elvitte a tbc, *pedig mennyire szerettem volna.*

Hazafelé mindig a sofőr mögé ügyeskedtem magam. Nézem-nézem a buszvezetőt, aztán az egyhangú zajra egyszer csak megszűnik a világ. A házkapunknál ébrednek fel, apám cipel. Becsöngetnek a házmesteréknek. Borzasztóan álmosak. Férfiüvöltés: – *Hagyd a fiúkat!*

Már csoszog Gyarmatiné Erzsike, aki kislányos természetű, férje, Józsi bácsi régóta halálosan beteg, de azt nem jelzem nekik, hogy én tudom. Slafrok, papucs, negyven fillér, ami helyett legalább két forintot adunk. Liften föl a másodikra.

Mi van, ha a születésem is ilyen félálomban történt, nem is a szüleim gyereke vagyok. És mi van, ha engem félálomban valakik elvittek máshová, mint ahová való vagyok?

Apám szerint az egész magyar nép félálomban van, most ébredezik. Akkor most valami baromi nagy kapu jön, ahol fizethetjük a kapupénzt a házmesternek. De akkor ki a házmester? Ezek a házmesterek mindent kiabálnak. Puszkaporos patront vettünk mégis, irány a Kende 12., sarkunkkal a lépcsőház kövén hirtelen mozdulattal széttaposni, hadd tojjanak be a kedves lakók. De aztán futás!

Egyszer egy ilyen akciónál valamilyen házban elkapták a Lakatos Gyurit meg az Arnóty Attilát. Egy nyugdíjas katonatiszt fogta a fülüket, úgy vallatta őket:

– Hogy hívnak, te kis szaros, hol laksz?! – vicsorgott Arnótyra.

Szegény Attila bevallotta, *hogy ő Tóth Józsi, a Lágymányosi 17.-ből,*

viszont Latyi fapofával közölte, *hogy ő Arnóty Attila, és megmondta Attiláék Budafoki úti lakásának címét.*

Ezen később neveltünk, mert jópofa volt, de azért szemétségnek véltük inkább. Ilyet velünk még a Latyi se tegyen. Hazudni is csak becsületesen szabad, nem egymás kárára.

Nem tudni, hogyan is lesznek a házmesterek. Kiutalják nekik a szolgálati lakást, amiért szolgálniuk kell. Ez az ára. Náluk fizetünk lakbért, tőlük kérünk ezt-azt. Van olyan dolog, amihez az ő aláírásuk kell, mert mi nem vagyunk elég megbízhatóak. Aztán van háztömbmegbízott is, az még nagyobb hatalom. Azt tudom, hogy van lakónyilvántartás. Nyilván *tartják* a lakókat, nehogy elkeveredjenek.

A Gyurkovits Mária a földszint-ről például nincs már beírva a nagy könyvbe, mert neki piszkosul megszaladt. Kossuth-díj, semmi politika, pedig csak énekel és dagadt. Anyukája az átjáró felőli szobában lakik. A szobája hűvös, sötét, nedves, csak nyáron jó. Ha ott lakna az énekesnő, be lenne gyulladva a hangszála. Majd bolond lesz ott lakni!

Ugyanabban a társbérletben laknak a doktor Szecsődyék, de azokat valami titok lengi körül. Mert a Szecsődy bácsi több évre eltűnt, és amikor előkerült, szinte átlátszóan sovány lett. Először örültek neki, nemcsak a felesége, de a társbérlelők is, de aztán nem tudtak kihúzni belőle egy szót sem, hogy hol volt évekig, és ezért megharagudtak rá. A felesége azóta mindent ráhagy. Szecsődy úrnak egy rossz ballonja van, beleburkolózik, felölti kalapját, és minden üggetős napon eltűnik, mert az a rossz szokása, hogy *lovizik*. Olyan halkán szokott köszönni, hogy én kétszer szoktam neki, mert azt hiszem, nem hallotta.

Barna az ujja a bagótól. Amikor az orvos szólt neki – mert ő nem orvos, pedig doktor –, hogy ne cigizzen olyan sokat, arra azt mondta:

– *Na bumm, legföljebb tovább lesznek halott.*

A földszint végében laknak a Várhegyiek, Péter meg a mamája, de azokról már szóltam. Az anyukája nem érdekes, az olyan csendes, papája nincsen, mert zsidó volt, ő is csendes általában, de amikor kirohan a lépcsőházba, akkor szokott üvölni. Hogy miért teszi, azt nem tudom, hiszen nem fáj neki semmi, a táborokra sem emlékezhet. Bizonyára azért, mert kamasz, azért üvölt a Várhegyi Peti. A fölöttük lakó másik Péterrel, a Reitterrel állítólag fontos dolgokat szokott megbeszélni, az kicsit olyan, mintha a bátyja lenne. Ők már nagyok, meg az alsó Péter hallotta éjjel, ahogy Reitter az apjával vitázott:

– Jó-jó, fiam, lehet, hogy nem tüntetés lesz holnap, hanem letartóztatások. De azért a kocsit viheted. Én is voltam valamikor egyetemista.

– Apa, itt erkölcsi kérdések vannak, nem számít a puszta erő. Sztálin is tévedett, mikor a Vatikán erkölcsi súlyát lebecsülve gúnyosan kérdezte, hogy a pápa hány hadosztállyal rendelkezik. A mi eszméink erősebbek, mint a megszállók fegyverei, és én hiszem, hogy minden gyarmat előbb-utóbb lerázza a zsarnokságot. Egy hazugságra épült rendszer előbb-utóbb magától összeomlik.

– Persze fiam, idézhetem én is Eisenhoweret, hogy a szabadságot csak azok érdemlik ki, akik áldozatot tudnak érte hozni.

– Miért? Nem gondolod, hogy ha kell, az amerikaiak a segítségünkre sietnek?

– Persze, ha több olajunk lenne, talán akkor igen. Már Roosevelttel ki-

szolgáltatta Jaltában Magyarországot Sztálinnak. Szerintem a gazdag országok nem törődnek a szegényekkel, csak saját gazdagságuk növelésével.

– Apa, a gazdagoknak is van lelkiismerete. Amerika hozta létre a Marshall-tervet, és amerikai önkéntesek is harcoltak Franco ellen a spanyol polgárháborúban. Különben sem kérünk tőlük semmit, hiszen holnap békés tüntetést fogunk rendezni, engedéllyel, s egy kommunista órnagy vezetésével.

1956. október 23. kedd. Reggel az egyetememen már az újonnan alakult MEFESZ-gárda tagjai őrizték a bejáratokat.

Reitter Péter 23-án reggel bement az egyetemre, ami a Kende utcai lakhelyétől talán ha tízpercnyi séta. A kari bizottsági szobában már készen volt stencilezve egy csomó felhívási szöveg a délutáni felvonulásra. Dél körül a diákok megebédeltek a menzán. A professzorok zöme a sötétkék ünneplőruhában érkezett. Némelyiknek kokárdája is volt. Egyöntetűen állást foglaltak a diákság mellett, rendkívül lelkesek és kedvesek voltak.

Péternek egy tanársegéd megmutatta, hogy a Szabad Nép *Új, tavaszi seregszemle* című vezércikke üdvözli az ifjúság követeléseit.

– Ezt csakis Tánzosz Gábor írhatta – mondta.

Útközben találkozott Sándor Ivánnal, a Jövő Mérnöke szerkesztőjével, aki éppen akkor jött a nyomdából, hóna alatt egy nagy csomag friss példánnyal, melyeken még meg sem száradt a nyomdafesték. A követelések az első oldalon voltak. Péter egy csomó példányt szétosztott az évfolyamának, a többit átvitték a pesti egyetemekre.

Az egyetem udvarán amolyan márciusi hangulat uralkodott. A két nagy udvar teli volt, és a tömeg kitüremkedett a Budafoki útra, illetve a Kruspér utcába. Ami szabad közlekedőfelület volt a Műegyetemen, tehát leszámítva az épület területét, az teli volt. Körülbelül negyven-negyvenötezren lehetnek. Mindenki izgatottan várta, hogy elindulhassanak. Egy kis alkalmi pódiumon felváltva Marián István meg egy-két fiatal szerepelt. Időnként futár jött, hogy most éppen engedik, most éppen nem engedélyezik a felvonulást.

12.53-kor a Kossuth rádió ismertette Piros László belügyminiszter közleményét, amely a tervezett tüntetést betiltja. A feszültség és türelmetlenség kibírhatatlanná növekedett a további másfél órás várakozásban.

Ekkor egy rendkívül vékony embert toltak föl az emelvényre.

– A Piros elvtársat vártuk, és maga helyett Feketét küldött – jegyezte meg Marián gúnyosan. És akkor bemutatkozott az illető, hogy Fekete vagyok, a belügyminiszter helyettese. Azt mondta, hadd ragadja meg az alkalmat, hogy a Belügyminisztérium kollégiuma nevében együttérzésüket fejezze ki, és ők is régóta meg akarják javítani a dolgokat stb. Ennek szellemében hozzájárulnak a tüntetés megtartásához.

Ekkor már a Budafoki úton végig álltak az egyetemisták, a Beloiannisz és a Kismotor- és Gépgyár dolgozói nyolcas-tízes sorokban, karonfogva, zömében ünnepi ruhába vagy tiszta munkaruhába öltözve, és várták a startjelet.

15 órakor elindult a diáktüntetés. A Petőfi-szobornál Sinkovits Imre, a Nemzeti Színház színésze tízezres tömeg előtt elszavalta a *Nemzeti dalt*. Egy diák felolvasta a *16 pontot*. A Pe-

tőfi-szobortól a pesti egyetemisták a Margit hídon át, a budaiak a Duna-parton vonultak végig, el a Bem-szoborig. Ugyanúgy vonultak fel, mint a honvédelmi gyakorlatokon. Tízes sorokban, de kart karba fűzve, hogy provokátorok ne tudjanak soraikba furakodni. A Döbrentei téren egy fehér köpenyes nő egy erkélyről nemzeti zászlót lengetett, amelyből ki volt vágva a gyűlölt kommunista címer. Pillanatnyilag megfélemeztek róla, hogy csendesen tüntetnek, s hangosan megéljenezték a lyukas zászlót lengető nőt. A tüntetők a Bem-szobornál egyesültek. Egyesek kivágták a sarló-kalapácsos címet a zászlókból. Veres Péter felolvasta az írók kiáltványát, Bessenyei Ferenc elszavalta a *Szózatot*, majd a Budapesten tartózkodó lengyel író, Zbigniew Herbert üdvözölte a tüntetőket.

17 óra körül érkeztek az első tüntetők a Kossuth Lajos térre. Egy óra múlva már betöltötte a teret a mintegy kétszázezres tömeg. 18 óra körül a tüntetők néhány kisebb csoportja a Dózsa György úti Sztálin-szoborhoz indult, hogy ledöntsék a zsarnokság jelképét. 21 órakor a tömeg követelésére Nagy Imre beszédet mondott a Parlament erkélyéről.

20 órakor a Szent István körúton haladtak az Országház felé. A házak ablakaiban ki volt téve a rádió, azon hallották a Jugoszláviából visszatért Gerő Ernő gyűlöletteljes hangját: „Elítéljük azokat, akik ifjúságunk körében a sovinizmus mételjét igyekeznek terjeszteni, s a demokratikus szabadságot, melyet államunk a dolgozó népnek biztosít, nacionalista jellegű tüntetésre használták fel.” Ez megváltoztatta a felvonulók hangulatát. Most már nem volt csendes a tüntetés. Valaki kiabált: „Vesszen Gerő!” A tömeg átvette, s most már egymást váltották a skan-

dált jelszavak: „Lengyel, magyar egyet akar!”, „Aki magyar, velünk tart!”, végül a legnépszerűbb: „Ruszkik, haza!”

Az Országháznál egyszer csak el-sötétült a tér, minden lámpa kialudt. Nyilvánvalóan azt remélték a hatóságok, hogy a tömeg megunja a várakozást és hazamegy. Helyette valaki meggyújtott egy újságot, így teremtve maga körül világosságot. Példáját mások is követték, s percekben belül a teret a sokezernyi rögtönzött fáklya fényre világította be. Valaki elkezdte énekelni a *Himnuszt*, s az összegyűlt tízezrek együtt énekelték a nemzeti imát. Utána a *Szózat*, majd a *Kossuth-nóta* hangjai visszhangoztak a téren.

Közben újra kigyulladtak a lámpák, a Parlament egyik erkélyén megjelent Erdei Ferenc, és bejelentette, hogy Nagy Imre megérkezett, és beszédet fog mondani. A tömeg óriási ovációval fogadta a bejelentést.

– Elvtársak! – Nagy Imre első szava osztatlan nemtetszést váltott ki a tömegből. Szinte egy emberként jött a válasz: – Nem vagyunk mi elvtársak! – Fel voltak háborodva. A sablonos kommunista megszólítás, amely egy-két nappal korábban még általános, ha el nem is fogadott, de használt volt, mára elvesztette szalonképességét. Nagy nem szerette sosem a rögtönzést, láthatóan megütközött a tömeg reagálásán, s a megszólítást valamelyest módosítva, rövid, semmitmondó beszédet mondott, melyet valahogy úgy fejezett be, hogy most énekeljük el a *Himnuszt*, aztán mindenki menjen haza.

17 óra tájban a Magyar Rádió Bródy Sándor utcai épületénél is tüntetők jelentek meg, hogy beolvastassák a diákok 16 pontját. A Rádió vezetői ezt megtagadták.

A tüntetőket a Gerő-beszéd felháborította, választ kívántak adni, de

nem léphettek a Rádió épületébe, az ÁVH tüzet nyitott rájuk. Az erőszak híre futótűzként terjedt, s vele párhuzamosan megindult a tüntetők forradalmárokka változása: az erőszakra fegyveres választ adtak.

A Rádió épületének ÁVH-s védelmét hiába erősítették meg, a katonák egy része a tüntetők mellé állt. A HM a piliscsabai 8. gépesített ezredet rendelte a rádióhoz a tüntetők feloszlátására. A parancsnok, Solymosi János alezredes, látva a helyzetet, kijelentette: – Nem lövünk a népre! – A kijelentést a tüntetők és a katonák lelkesen fogadták. Ez volt az első barátkozás katonák és tüntetők között, ami a következő napokban is jellemző maradt.

22 óra körül megkezdődött a Rádió hajnalig tartó ostroma. Az ávósok a tömegbe lóttek, s több ember meghalt. Reitter Péterék éjfél körül értek a Bródy Sándor utca környékére. Már messziről hallották a fegyverropogást. Közelebb érve megütötte orrukat a puskapor szaga. A szívét a torkában érezte, de már nem fordulhatott vissza. A Múzeum körút és a Bródy Sándor utca sarkán meglátott három magyar tankot. Az emberek körülvették, és beszélgettek a tisztekkel. Nyilvánvaló volt, hogy ezek nem fognak magyarokra lőni. Akkor miféle magyarok lőnek? Az ávósok. A kékek biztosan, de a zöldek is? A sarkon egy teherautó állt, amelyet nagy tömeg vett körül. – Mi történik itt? – kérdezte Péter. Egy férfi felvilágosította:

– A Lámpagyárból jöttek, tudja, a Soroksári úton, puskát és lőszert hoztak.

Péter is tudta, hogy a Lámpagyárban nem lámpát, hanem lőfegyvereket gyártottak. Odafurakodott a teherautóhoz, és megkaparintott egy puskát és egy marék lőszert.

21.37-kor a tüntetők a negyedik kísérletre, lángvágók és traktor segítségével – legalábbis a csizmájától fölfelé – ledöntötték a Dózsa György úti Sztálin-szobrot, amely 1951 óta magasodott a halandók fölé.

– *Meghalt a cselszövő...* – idézte az V. Lászlóból az istenadta.

– *Tarts ki, Jóska!* – a város népét nem hagyta el a humorérzéke, még a

diktátor bronztitánjának is adtak egy szemernyi esélyt, jóllehet tudjuk, hogy a diktátorok halhatatlanok – amíg élnek. Azután a csepeliek segedelmével bevontatták a Blaha Lujza térre. A Kende utcából a Mezei fiúk szerencséjükre itt voltak. Valami töredék darabhoz sikerült hozzájutniuk „Jóska” bronzából. Még sosem röhögtek ennyit. *Pizkosul élvezték* a forradalmat.

HAUSER BEÁTA